प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर, नेपाल

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर चौथो तह, वैद्य पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

यस पाठ्यक्रमलाई निम्नानुसार विभाजन गरीएको छः

परीक्षाको चरण	परीक्षाको किसिम	पूर्णाङ्क
प्रथम	लिखित परीक्षा (वस्तुगत)	१००
द्वितीय	लिखित परीक्षा (विषयगत)	१००
अन्तिम	अन्तर्वार्ता	३०

<u>परीक्षा योजना (Examination Scheme)</u>

१. प्रथम चरण (First Phase): लिखित परीक्षा

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या x अङ्क भार	समय
प्रथम	सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice)	५० प्रश्न x २ अङ्क = १००	४५ मिनेट

२. द्वितीय चरण (Second Phase): लिखित परीक्षा

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या x अङ्क भार	समय
द्वितीय	सेवा सम्बन्धी	१००	४०	विषयगत (Subjective)	छोटो उत्तर (Short Answer) १२ प्रश्न x ५ अङ्क = ६० लामो उत्तर (Long Answer) ४ प्रश्न x १० अङ्क = ४०	२ घण्टा ३० मिनेट

३. अन्तिम चरण : अन्तर्वार्ता (Interview)

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	समय
व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता (Individual Interview)	३०	मौखिक (Interview)	

<u>द्रष्टव्यः</u>

१. यो पठ्यक्रम योजनालाई **प्रथम चरण (लिखित परीक्षाः वस्तुगत)**, **द्वितीय चरण (लिखित परीक्षाः विषयगत) तथा अन्तिम चरण (अन्तर्वार्ता)** गरी तीन चरणमा विभाजन गरीएको छ।

२. लिखित परीक्षाको **प्रश्नपत्रको माध्यम भाषा** पाठ्यक्रमको विषयवस्तु जुन भाषामा दिइएको छ सोही भाषाको आधारमा **नेपाली वा अंग्रेजी मध्ये कुनै एक मात्र भाषा** हुनेछ । तर विषयवस्तुलाई स्पष्ट गर्नुपर्ने अवस्थामा **दुवै भाषा** समेत प्रयोग गर्न सकिने छ ।

३. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुनेछ ।

४. वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरुको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ ।तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।

५. परीक्षा हलमा मोबाइल फोन, स्मार्ट वाच, हेडफोन वा यस्तै प्रकारका विद्युतीय उपकरण, पुस्तक, नोटबुक, झोला लगायतका वस्तुहरु लैजान पाइने छैन ।

६. विषयगत प्रश्नका लागि तोकिएको अङ्कका हकमा एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुई भन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरु (Short notes) सोध्न सकिनेछ ।

७. परीक्षामा सोधिने प्रश्न संख्या, अंक र अंकभार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ ।

८. द्वितीय पत्र (विषयगत प्रश्न हुने पत्र) का हकमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरु हुनेछन् । परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरुको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नु पर्नेछ ।

९. प्रथम र द्वितीय पत्रका पाठ्यक्रमका एकाईहरुबाट सोधिने प्रश्नहरुको संख्या देहाय अनुसार हुनेछ :

प्रथम पत्रका एकाई	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	**जम्मा**
प्रश्न संख्या	५	६	६	४	४	६	६	७	४	२	**५०**
अङ्क भार	१०	१२	१२	८	८	१२	१२	१४	८	४	१००
द्वितीय पत्र खण्ड	**क**					**ख**					
लामो उत्तर प्रश्न	२					२					४
छोटो उत्तर प्रश्न	६					६					१२
अङ्क भार	५०					५०					१००

१०. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानुन, ऐन, नियम, नीतिहरु परीक्षाको मिति भन्दा तीन महिना अगाडि (संसोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भएका) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।

११. **प्रथम चरण (First Phase) को लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरुलाई मात्र द्वितीय चरण (Second Phase) को लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ ।**

१२. लिखित परीक्षाको प्रथम चरण (First Phase) मा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको **शत प्रतिशत अङ्क** तथा द्वितीय चरण (Second Phase) को प्राप्ताङ्क जोडी कूल अंकको आधारमा लिखित परीक्षाको नतिजा प्रकाशित गरिनेछ ।

१३. लिखित परीक्षामा छनौट भएका उम्मेदवारहरुलाई मात्र अन्तिम चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराईनेछ ।

१४. लिखित परीक्षा र अन्तिम चरणको अन्तर्वार्तको कुल अङ्क योगका आधारमा अन्तिम परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ ।

१५. पाठ्यक्रम लागू मितिः- २०८०/०७/२४

प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर, नेपाल

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर चौथो तह, वैद्य पदको खुला र आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम र द्वितीय पत्रः सेवा सम्बन्धी

खण्डः क

१. मौलिक सिद्धान्त, शरीर रचना र क्रिया विज्ञान

१.१ आयुर्वेद अवतरण, प्रकृति, शरीर, इन्द्रिय, मन र आत्मा, दोष, भेद, स्थान, कर्म, ज्ञान, धातु उपधातु, मल, पंचमहाभूत, संख्या र सामान्य परिचय

१.२ कोष, संगठन, तन्तु प्रकार, अस्थि प्रकार, संख्या, कर्म विभाजन, गणना, षडंग शरीर, सन्धि, प्रकार, कार्य, मांशपेशी, सामान्य प्रकार, नासा, स्वरयन्त्र, श्वासनली, फुफ्फुस, मुख, दन्त, लालाग्रन्थी, अन्ननली, आमाशय, ग्रहणी, क्षुद्रान्त

१.३ रक्तसञ्चार प्रणाली, हृदय, धमनी, शिरा, रक्त उत्सर्जन प्रणाली, स्त्री पुरुष प्रजननांग, पंचेन्द्रियहरुको रचना र क्रिया सम्बन्धी ज्ञान

१.४ जीवनीय घोल (Electrolite Fluid) को ज्ञान, पि.एच. मात्रा

२. द्रव्यगुण

२.१ द्रव्यगुण शास्त्रः परिचय, प्रयोजन, वर्णित पाँच एवं सात पर्दाथ, द्रव्य लक्षण, कर्म, समवाय, कारण द्रव्य, कार्य द्रव्य, वर्गीकरण, रस, गुण, वीर्य, विपाक प्रभावको परिभाषा, भेद, कर्म, विशाक्त गुण

२.२ पारिभाषिक शब्दहरुः- दीपन, पाचन, शमन, अनुलोमन, स्रंसन, भेदन, रेचन, वमन, संशोधन, छेदन, लेखन, ग्राही, स्तम्भन, रसायन, अभिष्यन्दी, बृंहण आदि कर्मको ज्ञान

२.३ द्रव्य नाम र सामान्य प्रयोग ज्ञानः त्रिफला, त्रिकटु, चतुरुष्ण, पञ्चकोल, षडुषण, चतुर्वीज, पंचतिक्त, लघुपञ्चमूल, वृहतपञ्चमूल, दशमूल, अष्टवर्ग, पञ्चवल्कल, पञ्चतृण, जीवनीयगण, क्षाराष्टक, उपविष, अम्लगण, चतुस्नेह, शीलाजित, रसाञ्जन

२.४ निम्न द्रव्यहरुको आमयिक प्रयोग, प्रयोज्य अंग, मात्राको सामान्य जानकारीः अर्द्रक, आमलकी, अशोक, आरग्वध, अश्वगन्धा, अर्क, उशीर, उदूम्बर, एला, एरण्ड, कुटज, कुटकी, किराततिक्त, कम्पिल्लक, कटफल, कुमारी, कुश, कास, कुष्ठ, खदिर, गुग्गुल, गुडूची, गोक्षुर, चांगेरी, चित्रक, चन्दन, जपा, जटामसी, जीरक, जातीफल, तुलसी, दुर्वा, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, धान्यक, पिप्पली, पिपल, प्रियंगु, पाठा, पलास, पृश्निपर्णी, पुनर्नवा, बला, वृहती, बर, बरुण, बिल्व, बाकुची, बिडंग, बंशलोचन, विभीतक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मुस्तक, मूलक, मरिच मण्डुकपर्णी, मञ्जीष्ठा, यष्टिमधु, यवानी, रोहितक, रसोन, रुद्राक्ष, लवंग, लाक्षा, वचा, वासा, शतावरी, शंखपुष्पी, सर्पगन्धा, सारिवा, हरितकी, हरिद्रा, हिंगु, त्रिवृत्त

३. रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

३.१ रसशास्त्र परिचय र पारिभाषिक शब्द : रस (पारद), महारस (अभ्रक, माक्षिक, शिलाजित), उपरस (गन्धक, गैरिक), साधारण रस, (नवसादर, हिंगुल), सुधावर्ग (चुना, खटिका, दुग्धपाषाण, यवक्षार, सर्जिकक्षार, गोदन्ति, कपर्दक, शुक्ति, शंख, मृगश्रृंग, मयूरपुच्छ), रत्न (मोति, प्रवाल), धातु, उपधातु (मण्डुर), विष (स्थावर, जांगंम), विष- उपविषको सामान्य परिचय

३.२ भैषज्य कल्पना : भैषज्य कल्पनाको परिचय, महत्व, शुद्धिकरण महत्व, औषध स्रोत, पंचविध कषाय कल्पना (निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्वन्धी सामान्य जानकारी)

३.३ चूर्णः त्रिफला चूर्ण, सितोपलादि चूर्ण, अविपत्तिकर चूर्ण, सुदर्शन चूर्ण

३.४ वटीः योगराज गुग्गुल, कुटज घनवटी

३.५ अवलेहः वासावलेह, कण्टकार्यावलेह, कुटजावलेह, च्यवनप्राश, चित्रक हरीतकी

३.६ अञ्जनः रसाञ्जन

३.७ आसव/अरिष्टः कुमार्यासव, द्राक्षासव, लोहासव, दशमूलारिष्ट, अशोकारिष्ट

३.८ घृत/तैलः त्रिफला घृत, लसुन तेल, सिक्थ तेल

३.९ मलहमः दद्रुविद्रावण मलहम आदिको निर्माण, गुण, मात्रा, प्रयोग बारे सामान्य ज्ञान

४. शल्य र शालाक्य चिकित्सा

४.१ परिचय, व्रण शोथ, विद्रधि, सद्योव्रणका परिचय, कारण, भेद, लक्षण, चिकित्सा, अष्टविध शस्त्रकर्म, अस्थिभग्न, सन्धिच्यूत एवं प्रारम्भिक चिकित्सा

४.२ क्षारसुत्र को परिचय र विधिको सामान्य जानकारी

४.३ नासागत रोग - संख्या सम्प्राप्ति, लक्षण, सामान्य चिकित्सा, प्रतिश्याय, नासागत रक्तपित्त, सूर्यावर्त, अर्धावभेदक, शीताद, दन्तशूल, कृमीदन्त, दन्तहर्ष, मुखपाक, तुण्डीकेरी शोथ, कण्ठशोथ, कर्णस्राव, कर्णशूल, पक्ष्मकोप, अभिष्यन्द, नक्तान्ध परिचय, लक्षण र सामान्य चिकित्सा

४.४ नासागत एवं कर्णगत शल्य निर्हरण विधि

५. बाल र स्त्री तथा प्रसुती रोग

५.१ परिभाषा, स्तन्यपान, क्षीरवर्धक द्रव्य, नाभिपाक, दन्तोद्‌भेदकालिक व्याधि, लक्षण, चिकित्सा, उदरशूल, बालातिसार, गुदपाक, कृमि, बालशोष, फक्क, छर्दि, बाल कामला, बाल श्वसनक ज्वर, प्रतिश्याय लक्षण, सामान्य चिकित्सा

५.२ स्त्री ऋतुकाल, रज काल, रजस्वला, कष्टार्तव, श्वेतप्रदर, सूतीका रोग, कारण, लक्षण, सामान्य चिकित्सा

५.३ गर्भिणी मासानुमासिक परिचर्या, पाण्डु, कामला, शोथ, कारण, लक्षण सामान्य चिकित्सा

<u>खण्ड "ख"</u>

६. निदान र चिकित्सा

६.१ अष्टविध परीक्षा, पंचनिदान

६.२ निम्न रोगहरुको निदान, लक्षण, चिकित्सा सम्बन्धी सामान्य ज्ञानः अग्निमान्ध, अतिसार, अम्लपित्त, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, उदररोग, कामला, कास, चर्मरोग, कृमी, ग्रहणी, गृध्रसी, ज्वर, प्रवाहिका, पाण्डू, विसर्प, मूत्रकृच्छ, राजयक्ष्मा, श्वास, शूल, शोथ

७. स्वस्थवृत्त

७.१ स्वस्थवृत्तको परिभाषा, स्वास्थ्य लक्षण, रोगको कारण, लक्षण

७.२ दिनचर्या, ऋतुचर्या, जनपदोध्वंश, ओकसात्म्य, धारणीय अधारणीय वेग

७.३ व्यायाम, स्नान, अभ्यंग, व्याधिक्षमत्व ज्ञान

७.४ योग एवं प्राकृतिक चिकित्साको सामान्य ज्ञान

७.५ अष्टांग योगको परिचय र महत्व

७.६ केही बहुउपयोगी आशनहरूको परिचय विधि र फाइदा- सूर्य नमस्कार, पद्मासन, वज्रासन, सिद्धासन, गोमुखासन, ताडासन, उष्ट्रासन, पवनमुक्तासन, सर्वाङ्गासन

७.७ प्राणायामको परिचय र महत्व

७.८ अनुलोम विलोम, भ्रामरी, कपालभाति प्राणायाम को सामान्य परिचय, विधि र महत्वबारे जानकारी

७.९ पूर्व कर्म, पंचकर्म को परिचय र महत्व

७.१० स्नेहन, अभ्यङ्ग, स्वेदन, नस्य, वाह्य वस्ती, शिरोधारा, योनिप्रक्षालनको परिचय, महत्व र विधिबारे जानकारी

८. सामुदायिक चिकित्सा

८.१ निम्नलिखित रोगहरुको परिचय, निदान, लक्षण, रोकथाम र चिकित्सा बारे सामान्य ज्ञानः- ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडे/कर्णमूलशोथ (Mumps), कुष्ठरोग (Leprosy), विषमज्वर (Malaria), कालाज्वर (Kalazar), श्लीपद (Filaria), प्रवाहिका (Dysentery), लहरेखोकी (Whooping cough), भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), गण्डुस्पदक्रिमी (Roundworm), अङ्कुशेजुका (Hookworm), स्फितक्रिमी (Tapeworm), चूर्ना (Pinworm), प्रतिश्याय (Common cold), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), मुखशोथ (Stomatitis), यकृतशोथ (Hepatitis), दाद/दद्रु (Ringworm), लुतो/पामा (Scabies), आमाशयगतशोथ (Gastritis), मष्तिष्कावरण ज्वर (Meningitis)

८.२ समुदायमा हुने सरुवा रोगहरुको परिचय र नियन्त्रण, खोप पद्धति बारे सामान्य ज्ञान

८.३ कुपोषण (Malnutrition) जन्य रोगहरुको सामान्य परिचय, निदान र चिकित्सा

८.४ नसर्ने रोगहरूको सामान्य परिचय

८.५ मधुमेह, उच्च रक्तचाप, अर्बुद रोग, थाइराइड सम्बन्धी विकृति हरूको सामान्य परिचय, जीबनशैली तथा व्यवस्थापन वारे जानकारी

८.६ निम्न अवस्थाहरुको प्राथमिक उपचार, कारण, लक्षण बारे ज्ञान- कृत्रिम श्वासप्रश्वास क्रिया, ड्रेसिङ तथा वेण्डेज, रक्तस्राव, विष, सर्पविष, रेविज रोग, पानीमा डुब्नु, दग्ध, लु लाग्नु, अस्थिभग्न, सन्धिच्यूत (Dislocation)

८.७ जनस्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य, वायु, जलको ज्ञान, Carbohydrate, Protein, Fat, Mineral, Vitamin, पानी, अन्न, दूध, मासु बारे ज्ञान

९. परिवार नियोजन तथा जनसंख्या

९.१ परिवार नियोजन परिभाषा, परिवार नियोजनका विधिहरु (अस्थायी, स्थायी), उपयोग, फाइदा-वेफाइदा, परिवार नियोजन परापमश बारे ज्ञान

९.२ Vital Statistics, जनसंख्या, जनगणना, मातृ-मृत्युदर, शिशु जन्म तथा मृत्युदर बारे ज्ञान

१०. स्वास्थ्य प्रणाली, स्वास्थ्य व्यवस्थापन तथा समसामयिक नीति एवं ऐन-नियमहरु

१०.१ नेपालमा प्रचलित स्वास्थ्य प्रणालीहरू सम्बन्धी जानकारी

१०.२ आयुर्वेद विभाग, प्रादेशिक स्वास्थ्य मन्त्रालय तथा स्थानीय तहका स्वास्थ्य शाखा/महाशाखा सम्बन्धी जानकारी

१०.३ आयुर्वेद चिकित्सा परिषद नेपाल, World Health Organization, Red cross सम्बन्धी जानकारी

१०.४ आयुर्वेदका राष्ट्रिय कार्यक्रमहरु सम्बन्धी जानकारी

१०.५ नागरिक आरोग्य कार्यक्रम सम्बन्धी जानकारी

१०.६ आयुर्वेद सूचना ब्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी जानकारी

१०.७ AAHW को कार्यविवरण

१०.८ नेपालको संविधानमा भएका स्वास्थ्य सम्बन्धी हक एवं नीतिहरु

१०.९ स्थानीय सरकार संचालन २०७४ (स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयहरु मात्र)

१०.१० कर्मचारीको सेवा शर्त सम्बन्धी प्रचलित ऐन, नियमहरु

नमूना प्रश्न (वहुवैकल्पिक प्रश्न)

१. रञ्जक कुन दोषको प्रकार हो?

A. वात B. पित्त C. कफ D. कुनै पनि होईन

२. Salmonella typhi बाट लाग्ने रोग .... हो ।

A. राज्यक्ष्मा B. आमवात C. आन्त्रिक ज्वर D. कामला

नमुना प्रश्न (विषयगत प्रश्न)

१. पंचकषाय कल्पना को छोटकरीमा परिचय दिनुहोस् । (५)

२. कुपोषण के हो? Marasmus र Kwashiorkor को भिन्नता लख्नुहोस् । (२+३=५)

३. स्वेदन कर्मको फाइदा उल्लेख गर्दै स्वस्थ्वृत्तको स्वास्थ्यमा महत्व वारे लेख्नुहोस् । (४+६=१०)